

УДК 911.3

Плахотнік М.В., аспірант,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СВІТОВІ МІСТА ЯК ОБ'ЄКТ ТЕРОРИСТИЧНИХ АТАК

Ключові слова: світові міста, тероризм, міжнародний тероризм, глобалізація.

Вступ. Постановка проблеми. Окрім очевидних позитивних наслідків глобалізації, безпрецедентна відкритість торгівлі, фінансів, переміщень та

© Економічна та соціальна географія. – 2014. – вип. 2 (70)

комунікацій дала поштовх для величезних можливостей для терористів. А на фоні зростаючого розриву між багатими і бідними країнами, зростає і нетерпимість з боку представників останніх до процвітаючого Заходу. Останніми десятиліттями всім світом прокотилася хвиля кривавих терактів у найбільших містах світу (т.зв. «світових містах»), які шокували світове співтовариство. Проте, чи можна вважати це явище закономірністю, можна сказати тільки після комплексного дослідження цього феномену та його чинників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорію світових міст розвинули такі дослідники, як англієць Пітер Холл, американці Джон Фрідмен та Саскія Сантер, іспанський соціолог Мануель Кастельс та інші. Першу та найбільш повну класифікацію світових міст можемо знайти у групі з вивчення глобалізації та світових міст (GaWC – Globalisation and World Cities) вчених з британського університету Лафборо [9], проте існують і альтернативні погляди на питання, наприклад, індекс глобальних міст (Global Cities Index, 2008) американського журналу «Foreign Policy» у співпраці із консалтинговою фірмою А.Т. Kearney та Чиказькою радою з глобальних питань (Chicago Council on Global Affairs), або глобальний індекс економічної потужності (Global Economic Power Index, 2012) американського урбаніста Річарда Флориди та індекс з аналогічною назвою Інституту стратегії розвитку міст Меморіального фонду Морі в Токіо (2014) тощо. Слід зазначити, що проблема тероризму у світових містах є, в цілому, новою не тільки для України, але й для світового наукового співтовариства. Перелік терористичних актів з географічною прив'язкою до місця можна знайти у Всесвітній базі даних тероризму (Global Terrorism Database) Національного консорціуму із вивчення тероризму та відповіді на тероризм (National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START)) на базі Університету Меріленду (США) [10], а також базі даних (до 2009 р.) американської експертної корпорації RAND (від англ. Research and Development – дослідження і розвиток) [11].

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Метою цієї статті є спроба виявлення певних закономірностей терористичних атак на світові міста на глобальному рівні, а також певних можливих чинників такої ситуації. Для цього спочатку потрібно було визначити, які міста можна вважати «світовими» і розглянути їх класифікацію, а потім проаналізувати статистичну інформацію, пов'язану із розвитком тероризму в таких містах.

Виклад основного матеріалу. Історія розвитку міст показує певні закономірності. До головних з них слід віднести неухильне зростання ролі міст у суспільстві, концентрацію населення у великих містах, розширення функцій міських поселень, появу та становлення світових міст – центрів інноваційної діяльності, інформаційних та телекомунікаційних мереж тощо [4].

Дешева й ефективна мережа комунікацій дозволяє ТНК, як основним суб'єктам світогосподарських зв'язків, розміщувати й мобільно переносити

різні складові виробничого процесу в різні країни, зберігаючи при цьому тісні контакти. З географічної точки зору важливо те, що в результаті утворюються динамічні мережево-вузлові транснаціональні структури з безліччю центрів прийняття рішень і організацією гнучких об'єднань капіталів. Одним з найбільш впливових елементів цих структур є світові міста [3, 95].

Критерії, за якими місто можна було б зарахувати до світових, уперше запропонував англієць Пітер Холл у своїй роботі "Міста світового значення" (1966 рік). Урбаніст вважав, що в цьому разі вирішальним чинником є чисельність населення. До мегаполісів світового значення Холл відніс, зокрема, Лондон, Нью-Йорк, Париж, Москву. Через 20 років теорію світових міст розвинув американський учений Джон Фрідман, який припустив, що світові міста поступово відриваються від національних економік, дедалі більше включаючись у глобальні економічні процеси. Вони стають місцями концентрації міжнародного капіталу та фінансових ринків. А на думку американського соціолога Саскії Сассен, з розпиленням виробництва і перенесенням його в країни, що розвиваються, глобальні міста перетворилися на своєрідні пункти управління. При цьому найбільшу владу, відповідно до теорії іспанського соціолога Мануеля Кастельса, автора праці "Виникнення мережевого суспільства", здобувають міста, що опинилися в центрі потоків інформації та знань. Світові міста постійно конкурують між собою за фінансові та інтелектуальні ресурси [1].

Класифікацій і ранжирувань глобальних міст містознавцями, особливо на Заході, є багато. Для цілей даного дослідження, ми використаємо класифікацію групи з вивчення глобалізації та світових міст (GaWC – Globalisation and World Cities), що була запропонована у 1998 році науковцями з географічного факультету британського університету Лафборо: Джоном Біверстоком, Річардом Смітом і Пітером Тейлором, як перша спроба визначити, класифікувати та ранжувати світові міста, використовуючи відносні дані. Міста оцінюються з точки зору передових виробничих послуг (бухгалтерських, рекламних, банківських/фінансових, правових) за допомогою мережевої системи взаємозв'язків. Для класифікації міст за рівнями інтегрованості до світової мережі міст використовуються показники зв'язності. Спеціалісти GaWC виділяють наступні категорії світових міст:

- альфа++ : у всіх аналізах, Лондон і Нью-Йорк чітко виступають як більш інтегровані до світосистеми ніж інші міста і складають свій власний найвищий рівень інтеграції;
- альфа+ : інші високо інтегровані міста (Сянган, Париж, Сінгапур, Шанхай, Токіо, Пекін, Сідней Дубай), які доповнюють Лондон та Нью-Йорк, у значній мірі заповнюють потреби у вищих послугах Азійсько-Тихоокеанський регіон;

- альфа та альфа- : інші важливі світові міста (напр., Москва, Франкфурт, Варшава, Нью-Делі тощо), які з'єднують найбільші економічні регіони і держави зі світовою економікою;
- бета (три субкатегорії): це важливі світові міста (напр., Рим, Київ, Бейрут, Карачі, Ріо-де-Жанейро, Найробі, Софія тощо), які сприяють у встановленні зв'язків їх регіону або держави зі світовою економікою;
- гамма (три субкатегорії): це можуть бути світові міста (напр., Загреб, Ісламабад, Глазго, Коломбо, Алжир, Краків тощо), які з'єднують менші регіони і країни зі світовою економікою, або важливі світові міста, чиєю основною функцією не є надання передових виробничих послуг;
- міста із достатнім рівнем послуг: це міста, які не є світовими містами за означенням, але мають достатній рівень послуг, щоб не бути відверто залежними від світових міст. На цьому рівні інтеграції поширені дві спеціалізовані категорії міст: менш важливі столиці (напр., Нассау, Дакка, Мінськ тощо) і традиційні центри промислових регіонів (напр., Лілль, Більбао, Ліверпуль, Нашвілл тощо) [9].

Таким чином, станом на 2012 рік ми отримуємо перелік із 307 міст світу, які на даний момент є, або мають певний потенціал, щоб стати «світовим містом»: 45 міст категорії «альфа», 78 – «бета», 59 – «гамма», 40 міст із вищим за достатній рівень послуг та 84 міста із достатнім рівнем послуг. Сумарне населення агломерацій, центрами яких є дані міста, складає 1,3 млрд. осіб [8]. 103 з цих міст є столицями своїх держав, ще 4 – фактичними столицями, які були такими ще в нещодавньому минулому, і 5 – адміністративними центрами залежних територій.

Для аналізу терористичної діяльності у цих містах автор пропонує брати до уваги лише значні теракти, кількість жертв (загиблих та поранених) в результаті яких сягає від 11 осіб і більше. За період 1970-2013 рр. сталося 10324 таких інцидентів [10].

Слід зауважити, що, хоча з 1970-х років кількість терактів та жертв у містах включених до переліку GaWC суттєво зросла (напр., кількість терактів у важливих світових містах (усіх категорій) у 1970-х становила 122, у 1980-х – 348, у 1990-х – 453, у 2000-х – 317, за 4 роки 2010-х відбулося 122 теракти; кількість жертв у 1970-х становила 3,7 тис. осіб, у 1980-х – 14,7 тис. осіб, у 1990-х – 29 тис. осіб, у 2000-х – 22 тис. осіб, за 4 роки 2010-х в результаті терактів у світових містах загинуло і було поранено 6,3 тис. осіб), проте їхня частка серед усіх терактів, що відбувається в світі невпинно падала (кількість терактів у світових містах знизилась з 57,3% у 1970-х до 4,4% у 2000-х; а кількість жертв за той самий період впала з 52,7% до 7,6% – див. рис. 1) [10]. Такий стан речей пояснюється передусім значним зростанням кількості актів внутрішнього тероризму у зонах збройних конфліктів, таких як Ірак, Афганістан, Сомалі, віддалені райони Пакистану та Індії тощо.

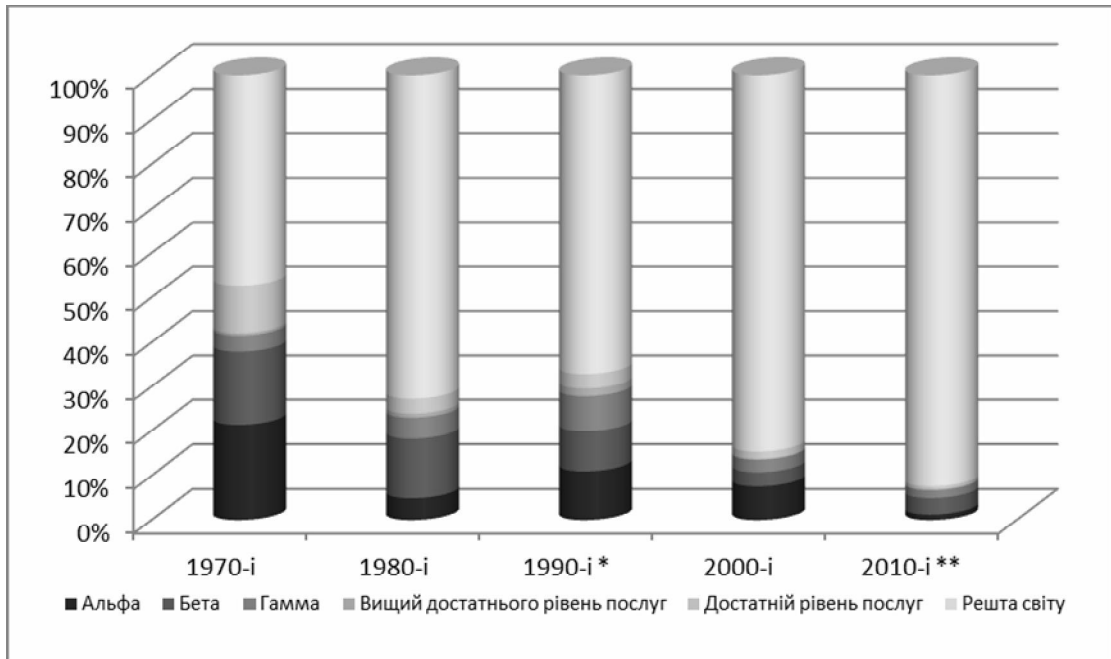

Рис. 1. Кількість жертв (загиблих + поранених) терористичних актів у 1970-2013 рр. за категоріями світових міст – складено на основі [10]
* - дані за 1993 р. відсутні ** - дані за 2010-2013 рр.

Якщо брати до уваги тільки найбільші теракти (із кількістю жертв більше 100 осіб), то їх частка у світових містах (усіх категорій) за період з 1970 по 2013 рік складає близько чверті (135 із 510 терактів). При цьому якщо брати до уваги тільки акти міжнародного тероризму, то саме у світових містах сталося більше 60% таких інцидентів (43 з 70): 1 у 1970-х, 10 у 1980-х, 13 у 1990-х, 15 у 2000-х і 4 за період 2010-2013 рр. [10] [11]. Таким чином, їхня кількість постійно зростала. При цьому їхня кількість тим вища чим вищий рівень міста (див. рис. 2).

Рис. 2. Кількість актів міжнародного тероризму із числом жертв більше 100 осіб у 1970-2013 рр. – складено на основі [10] та [11]

При цьому з десяти найбільших актів міжнародного тероризму у світових містах сталося 9: Токіо, 1995 (13 загиблих і 5000 поранених), Нью-Йорк, 2001 (2764 загиблих і 2261 поранений), Найробі, 1998 (224 загиблих та

4000 поранених), Мадрид, 2004 (191 загиблих і 1800 поранених), Бомбей (Мумбаї), 1993 (317 загиблих і 1200 поранених), Коломбо, 1996 (90 загиблих та 1272 поранених), Лондон, 2005 (56 загиблих і 784 поранених), Стамбул, 2003 (32 загиблих і 448 поранених), Мумбаї, 2008 (183 загиблих і 252 поранених) [10] [11].

Таку увагу терористів до найбільших світових економічних, політичних, соціокультурних центрів, можна пояснити, з одного боку, вищою концентрацією населення і різних типів найбільш розповсюджених мішеней терористів: урядові будинки, дипломатичні представництва, аеропорти та вокзали з найбільшим пасажиропотоком, штаб-квартири і представництва ТНК в т.ч. іноземних, великі офісні центри, штаб-квартири силових структур. Тут відбувається безліч масових подій із великим скупченням людей (спортивні заходи, міжнародні виставки, концерти тощо) та візитів політиків, бізнесменів, релігійних діячів і т.д. Багато з об'єктів терористичних атак у світових містах мають величезне символічне значення. Наприклад, на думку Ю.М. Антоняна «сучасний тероризм представляє собою головним чином зіткнення двох світових культур – ісламу та християнства, Сходу та Заходу, якщо розуміти їх не географічно, а як ареали розповсюдження визначених цивілізацій. Це зіткнення двох ментальностей, двох світосприйнять, двох відношень до життя і праці. Передусім, тут можна вгледіти задрість і навіть ненависть відносно бідного й не володіючого достатньою військовою міццю Сходу, до багатого, процвітаючого Заходу, що веде престижне існування і має потужні військові сили, який до того ж далеко не завжди справедливий і нерідко агресивний у відношенні до свого сусіда. Саме тому було скоєно напад 11 вересня 2001 р. на Всесвітній торговельний центр – символ економічного процвітання Заходу, і на Пентагон – символ його військової сили. У ісламського Сходу немає ніякої можливості вирішити конфлікт із Заходом за допомогою військової сили, тому він вдається до терору, який, як і в інших випадках, стає зброєю слабших» [5; 25].

Крім того, основною метою тероризму є вплив на значно ширшу цільову аудиторію, ніж безпосередні жертви атак. Саме катастрофічні теракти у світових містах мають найбільше шансів досягнути найбільш широкої аудиторії і донести цілі терористів до максимальної кількості людей. Існує точка зору, яка часто (але якоюсь мірою рефлексивно) висловлюється державними чиновниками, вченими та іншими особами, що ЗМІ – це або «кращі друзі терористів», або, кажучи словами прем'єр-міністра Великої Британії Маргарет Тетчер, «постачальники кисню реклами, якої потребують терористи» [6, 173]. Наприклад, за усередненим показником по трьох інформаційних агентствах (американське «Associated Press», французьке «Agence France-Presse» та російське РІА «Новости») рейтинг атаки на будівлі Світового торгового Центру в Нью-Йорку складав 34,2%, захоплення заручників на виставі «Норд-Ост» у Москві – 27,2%, а газова атака в токійському метро – 5,0% [7; 23].

З іншого боку, утворення багатонаціональних мегаполісів, що є центрами ділової активності і вузловими елементами світової економічної системи і виконують важливу роль у переміщенні грошових засобів і законних товарів, вміло використовується в якості перевалочних баз для заборонених товарів і фінансових розрахунків організованих злочинців (в т.ч. і терористів), прослідкувати діяльність яких на фоні величезних товарних і грошових потоків практично неможливо [2, 15]. А посилений процес міграції населення в світі та утворення у різних країнах етнічних діаспор (які якраз і концентруються переважно у світових містах) вміло використовується організованими злочинцями з інших країн для створення національних угруповань, які відрізняються великою згуртованістю та захищеністю від правоохоронних органів. Національна солідарність, а інколи і родинні зв'язки, мовний і культурний бар'єри надійно захищають такі угруповання від проникнення у них сторонніх осіб в т.ч. і агентів спецслужб [2, 14].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, слід зауважити, що глобалізація, яка породила т.зв. світові міста, якраз і зробила їх дуже вразливими до проявів тероризму (в першу чергу міжнародного). Кількість терактів і їх жертв у світових містах значно зросла у порівнянні з 1970-ми роками. Більшість найбільших актів міжнародного тероризму відбулося у таких містах як Нью-Йорк, Токіо, Москва, Лондон, Мадрид, Вашингтон. Окрім більшої концентрації населення у таких містах є ряд потенційних мішеней для терористів (урядові та силові структури, дипломатичні представництва, офісні центри, представництва ТНК, аеропорти і вокзали, значні релігійні споруди), які до того ж мають значне символічне значення. Крім того, обсяг висвітлення у ЗМІ таких терактів значно вищий, чого і прагнуть терористи. З іншого боку глобалізація створила певні можливості для міжнародних терористів: вільний рух товарів (в т.ч. незаконних, яких у мегаполісах значно важче відслідкувати) і коштів, створення закритих незаконних угруповань на базі діаспор. Таким чином, проблема захисту світових міст від потенційних актів міжнародного тероризму в сучасних умовах є дуже актуальною і потребує подальшого ретельного вивчення.

Список використаних джерел:

1. Дорога моя столиця | Статті | Finance.UA [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/~/125735>
2. Лунеев В.В. Глобализация, организованная преступность, терроризм. – 24 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://igpran.ru/articles/2981/>
3. Мироненко Н.С. Страноведение: Теория и методы: Уч. пособие для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 268 с.
4. Онищук Г.І. Міський комплекс України: теорія та практика розвитку. Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.10.01 / Г.І. Онищук; НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. — К., 2002. — 38 с. — укр. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://disser.com.ua/contents/35640.html>

5. Природа этнорелигиозного терроризма / Ю.М. Антонян, Г.И. Белокуров, А.К. Боковиков и др.; Под ред. Ю.М. Антоняна. – М.: Аспект Пресс, 2008. – 365 с.
6. Хоффман Брюс. Терроризм – взгляд изнутри = Inside terrorism/ Брюс Хоффман; [Пер. с англ.. Е. Сажина]. – М.: Ультра.Культура, 2003. – 264с., илл.
7. Черников П. Самые громкие теракты десятилетия // Журнал Комерсантъ-власть №43[496], 04.11–11.11.2002.
8. City Population – Statistics & Maps of the Major Cities, Agglomerations & Administrative Divisions for all Countries of the World [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.citypopulation.de/index.html>
9. GaWC – The World According to GaWC [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.lboro.ac.uk/gawc/gawcworlds.html>
10. Global Terrorism Database [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.start.umd.edu/gtd/>
11. RAND | NSRD | Projects | RAND Database of Worldwide Terrorism Incidents [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://smapp.rand.org/rwtid/search_form.php

Плахотнік М.В. Світові міста як об'єкт терористичних атак

Дана стаття розглядає т.зв. світові міста в якості потенційної мішені для терористичних атак, зокрема актів міжнародного тероризму. У ній проаналізована статистична інформація щодо значних і найбільших терактів за період 1970-2013 рр., виявлені певні закономірності їх поширення. Досліджені можливі чинники розвитку тероризму в найбільш важливих світових містах в умовах глобалізації.

Ключові слова: світові міста, тероризм, міжнародний тероризм, глобалізація.

Плахотник М.В. Мировые города как объект террористических атак

Данная статья рассматривает т.н. мировые города в качестве потенциальной мишени для террористических атак, в том числе актов международного терроризма. В ней проанализирована статистическая информация по значительным и крупнейшим терактам за период 1970-2013 гг., выявлены определенные закономерности их распространения. Исследованы возможные факторы развития терроризма в наиболее важных мировых городах в условиях глобализации.

Ключевые слова: мировые города, терроризм, международный терроризм, глобализация.

Plakhotnik M. World cities an object for terrorist attacks

This paper considers the so-called world cities as a potential target for terrorist attacks, including acts of international terrorism. It analyzes statistical

information on significant and major terrorist incidents over the period 1970-2013. The article reveals some patterns of their distribution. The article explores the possible factors of terrorism in the world's most important cities under the conditions of globalization.

Key Words: *world cities, terrorism, international terrorism, globalization*